

“ผีเสื้อ” และ “เมฆเหินน้ำไหล”: นวนิยายฉายภาพเปรียบสังคมจีน

“ยุคปฏิวัติวัฒนธรรม” กับ “ยุคสี่ทันสมัย” *

Phi Suea and Mek Hearn Nam Lai: The Two Mirrors of Chinese Society
in the Periods of Cultural Revolution and Four Modernizations

นฤมิตร สอดสุข **

Naruemit Sodsuk

บทคัดย่อ

“ผีเสื้อ” กับ “เมฆเหินน้ำไหล” วรรณกรรมจีนซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงแปลโดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สามารถฉายภาพเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของสังคมจีน 2 ยุคได้อย่างแจ่มชัด โดยที่เรื่องแรกสะท้อนภาพของ “ยุคปฏิวัติวัฒนธรรม” และเรื่องหลังสะท้อนภาพของ “ยุคสี่ทันสมัย” ทั้งนี้ ทั้ง 2 ยุคมีเข็มมุ่งต่างกันโดยลักษณะเป็นข้อตรงข้ามระหว่างการเน้นบรรลุเป้าหมายอุดมการณ์ปฏิวัติสังคมนิยมใน “ยุคปฏิวัติวัฒนธรรม” กับการเน้นก้าวไปสู่สังคมทันสมัยเพื่อให้เกิดเทียมโลกทุนนิยมใน “ยุคสี่ทันสมัย”

“หวางเหมิง” ผู้ประพันธ์อาวุโสซึ่งมีประสบการณ์โชกโชนทางการเมืองจนถึงขั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรมและกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีน ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการตีแผ่สังคมจีนในยุคสมัยดังกล่าวผ่านการนำเสนอวิธีการดำรงชีวิตของผู้นายภายใต้การชี้นำของพรรคได้อย่างสลับซับซ้อน โดยมีตัวละครเอกในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการจางซือหยวนหรือเฉาจางซึ่งเป็นเสมือน “เงาร่างของผู้ประพันธ์” เป็นตัวเดินเรื่องหลักในเรื่อง “ผีเสื้อ” จุดเน้นหนักของเรื่องนี้คือความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างแนวทางเปิดรับทุนนิยมกับแนวทางต่อต้านทุนนิยมในการก้าวไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์ของสังคมจีนในกลุ่มคน 2 รุ่น นั่นคือระหว่างคนรุ่นอาวุโสและ

* ปรับปรุงจากบทวิจารณ์เรื่อง “มองสังคมปฏิวัติจีนผ่าน “ผีเสื้อ” ทรงแปลจากเรื่อง “ผีเสื้อ” ของหวางเหมิง โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ผู้จัดการรายวัน, 26 ตุลาคม 2537 ; 10 และ “ผีเสื้อ” และ “เมฆเหินน้ำไหล” : ว่าด้วยปัญหาของว่างในสังคมจีนร่วมสมัย,” ทรงแปลจาก “ผีเสื้อ” ของหวางเหมิง และ “เมฆเหินน้ำไหล” ของฟ่งฟ่ง โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, Hi-Class, 13 (เมษายน 2540) ; 95 – 97.

** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

มีอำนาจบาตรมีในพรรคเซ็น จางซื้อหยวนกับคนรุ่นกลางเก่ากลางใหม่กับคนรุ่นใหม่เช่นอดีตภรรยาคนรักใหม่ และบุตรชาย

ส่วนเรื่อง “เมฆเหินน้ำไหล” ซึ่งประพันธ์โดย “ฟิงฟิง” นักเขียนร่วมสมัยในกลุ่มแนวหน้าก็นำเสนอได้อย่างชวนติดตามในแง่ที่สามารถฉายภาพสังคมจีนร่วมสมัยแห่ง “ยุคสี่ทันสมัย” ที่นิยมรับอิทธิพลทุนนิยมอย่างกว้างขวางจนกระทั่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนจีนรุ่นใหม่จนยากจะปฏิเสธได้ ความขัดแย้งสำคัญแห่งยุคหลังนี้นับว่ามีรากฐานอยู่ที่อุดมการณ์เช่นกัน นั่นคือได้เกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนทั้งในหมู่คนรุ่นราวคราวเดียวกันและหมู่คนต่างรุ่น โดยมีตัวละครในแวดวงการศึกษา ระดับอุดมศึกษาทั้งครูบาอาจารย์และลูกศิษย์ลูกหาเป็นหลัก

ด้วยเหตุที่ “ยุคสี่ทันสมัย” มุ่งเน้นพัฒนาความเจริญทางวัตถุให้ทันสมัย กระทั่งเป็นผลให้บังเกิดค่านิยมของผู้คนซึ่งต่างหันไปให้ความสำคัญกับวัตถุเงินตรากันอย่างคลั่งไคล้ ผู้ประพันธ์จึงสะท้อนภาพครูอาจารย์ส่วนใหญ่ที่ยอมปรับตัวไปตามกระแสบริโภคนิยม โดยยอมละทิ้งอุดมการณ์ในการทุ่มเทอุทิศตัวเพื่อนักศึกษา ขณะที่ในหมู่นักศึกษาเองก็หลงใหลได้ปลื้มไปตามกระแสวัตถุนิยมเช่นกัน โดยขาดความตั้งใจมั่นในการแสวงหาความรู้อย่างจริงจัง

ภาพเปรียบเทียบที่โดดเด่นของบทประพันธ์ทั้ง 2 เรื่องดูจะมีจุดเน้นหนักอยู่ที่การตั้งคำถามว่าอะไรคือทางเลือกหรือทางออกในการดำรงชีพของมนุษย์ได้อย่างพอเหมาะพอควร ระหว่างโลกอุดมคติที่มนุษย์พากันโหยหา กับโลกของความเป็นจริงที่มนุษย์กำลังเผชิญหน้า

คำสำคัญ : ยุคปฏิวัติวัฒนธรรม, ยุคสี่ทันสมัย, พรรคคอมมิวนิสต์จีน, ปัญญาชนจีน, เยาวชนจีน

Abstract

Phi Suea and *Mek Hearn Nam Lai* are the two highly acclaimed Chinese novels which were translated into Thai by Her Royal Highness Princess Chakri Sirindhorn. The works vividly mirror the two distinct periods of China. Whereas the former work remarkably reflects the Chinese society at 'the Cultural Revolution'; the latter strikingly displays China at the time of 'Four Modernizations'. Indeed, these two periods stand apart on the opposite polarities. While the Cultural Revolution put its emphasis on how to achieve its ideal socialistic goals, the Four Modernizations moved straight to construct a modern society that could be competitive with other countries in the capitalist system.

Wang Meng, a mature writer who had highly politically experienced during his appointment as Cultural Minister and member of Central Committee of the Chinese Communist Party (CCP), greatly succeeds in openly criticizing the Chinese society during the Cultural Revolution by his elaborate display of the people's ways under the rule of the Party. In *Phi Suea*, there are two major characters: Vice Minister Zhang Sue Yuan or Old Zhang, the representation of the author. The highlight of the story is the conflicts among people of different generations over the capitalist ideology which is believed to lead China to communist society. The old generation who have real authority and power in the Party, like Zhang Sue Yuan, strongly advocate this notion whereas the mid-generation and the new generation, like Zhang Sue Yuan's ex-wife, new lover, and son, go up against it.

Mek Hearn Nam Lai, a masterpiece of a contemporary Chinese progressive author Fong Fong; on the contrary, captivatingly portrays the contemporary Chinese society of the Four Modernizations which has been so immensely influenced by capitalism that the contemporary people's lives are extremely under its force. The conflicts in this period have rooted in its ideology too. That is, a big gap has emerged widely among people of the same and different generations. In this novel, the characters that run in the story are mainly the intellectuals in the educational circle like teachers and students.

As the Four Modernizations emphasizes on materialistic progress, Chinese people of this period helplessly turn to adore materialistic value. Fong Fong thus opts for delineating the teachers who mostly abandon their ideal of devoting themselves to teaching and surrender to the power of consumerism. Parallel to their teachers, most students are also obsessed with materialism and neglect their serious pursuits of knowledge as well as education.

The similarity which these two novels put an emphasis on exists in the question of what is the good option for bettering the human existence: to live in the ideal world which they long for or in the realistic world which they are encountering.

Keywords: Cultural Revolution Period, Four Modernization Period,
the Chinese Communist Party, the Chinese Intellectual, the Chinese Teenager

วรรณกรรมจีนร่วมสมัยที่มีเนื้อหาสาระน่าสนใจในฐานะที่สามารถฉายภาพสังคมจีนยุคใกล้ได้อย่างชวนติดตามคือเรื่อง “ผีเสื้อ” ของ หวางเหมิง กับเรื่อง “เมฆเหินน้ำไหล” ของฟิงฟิง โดยที่วรรณกรรมทั้งสองเรื่องเป็นบทพระราชนิพนธ์แปลในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี วรรณกรรมสะท้อนสังคมจีนตามแบบ “เรื่องแต่งแฝงเรื่องจริง” ดังกล่าวมีเข้มนุ่มต่างกัน ในลักษณะเป็นข้อขัดแย้งระหว่างการวิพากษ์จีนยุคปฏิวัติวัฒนธรรม ที่เน้นการบรรลุเป้าหมายอุดมการณ์ปฏิวัติสังคมนิยม กับการเน้นก้าวไปสู่สังคมทันสมัยเพื่อให้ทัดเทียมโลกทุนนิยมในยุคสี่ทันสมัย (นฤมิตร 2526 ก : 1-31, 2527 ข : 5 และ 2532 : 40-84)

หากจะเปรียบเทียบไปแล้ว เรื่อง “ผีเสื้อ” ผลงานของหวางเหมิงผู้อาวุโสกว่าในทุกทางแสดงให้เห็นประจักษ์ชัดถึงความลึกซึ้งของผู้ประพันธ์ได้เป็นอย่างดี ชนิตที่เรียกว่าตกผลึกถึงกันบึงทางความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของตัวละครเอก ผู้ซึ่งผ่านร้อนผ่านหนาวจากเหตุการณ์ผันผวนทางการเมืองจีนในยุคปฏิวัติมาอย่างโชกโชน เนื้อหาที่นำเสนอผ่านตัวละครเอกรัฐมนตรียุวว่า การกระทรวงางซื้อหยวนและเผ่าจาง ซึ่งเป็นเสมือน “เงาร่างของผู้ประพันธ์” อย่างมีชีวิตชีวาดังกล่าว ดูจะสอดคล้องกับประสบการณ์ชีวิตของหวางเหมิง ผู้ประพันธ์ที่ผ่านมาไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมการปฏิวัติของนักเรียน การเข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ การถูกประณามว่า

เป็นฝ่ายขวา หรือการได้เป็นรัฐมนตรีกระทรวงวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตามที่ ฟิงฟิงนักเขียนผู้อ่อนอาวุโสกว่าซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นนักเขียนร่วมสมัยในกลุ่มแนวหน้า ก็สามารถสะท้อนภาพชีวิตสังคมจีนยุคสี่ทันสมัยในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างน่าสนใจเช่นกัน แม้อาจสังเกตได้ชัดว่าไม่สุขุมลุ่มลึก ด้วยชั้นเชิงลีลาทางวรรณศิลป์เท่าเทียมกับนักเขียนระดับมือรางวัลเช่นหวางเหมิง ทว่าก็คงต้องยอมรับกันว่า “เมฆเหินน้ำไหล” มีอะไร ๆ ชวนให้ต้องขบคิดกันอยู่ไม่น้อยเช่นกัน โดยเฉพาะในยุคที่ลัทธิบริโภคนิยมแผ่อิทธิพลครอบงำไปทั่วโลกไม่เว้นแม้แต่ค่ายสังคมนิยม เช่นสาธารณรัฐประชาชนจีน

ภาพเปรียบเทียบสำคัญของเรื่อง “ผีเสื้อ” กับ “เมฆเหินน้ำไหล” อยู่ที่ว่าเรื่องแรกมีจุดเน้นหนักอยู่ที่ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของคน 2 รุ่น ระหว่างแนวทางของฝ่ายปฏิรูปเปิดรับทุนนิยมกับแนวทางของฝ่ายปฏิวัติต่อต้านทุนนิยม สำหรับกลุ่มแรกเป็นคนรุ่นอาวุโสและมีอำนาจบาบริในพรรคเช่นจางซือหยวน ส่วนเรื่องหลังมีจุดเน้นอยู่ที่ความขัดแย้งทางอุดมการณ์เช่นกัน ระหว่างแนวทางของฝ่ายเปิดรับทุนนิยมอย่างคลั่งไคล้กับแนวทางของฝ่ายปฏิเสธการครอบงำของทุนนิยมอย่างเสียสละ นั่นคือได้เกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนทั้งในหมู่คนรุ่นราวคราวเดียวกันและหมู่คนต่างรุ่น โดยมีตัวละครในแวดวงการศึกษา

ระดับอุดมศึกษาเป็นหลัก ทั้งนี้ฟังผู้ประพันธ์ได้สะท้อนภาพครูบาอาจารย์ส่วนใหญ่ที่ยอมปรับตัวไปตามกระแสบริโภคนิยม ด้วยการยอมละทิ้งอุดมการณ์ในการทุ่มเทอุทิศตัวเพื่อนักศึกษา ขณะที่ในหมู่นักศึกษาก็หลงใหลได้ปลื้มไปตามกระแสวัตถุนิยมเช่นกัน โดยขาดความตั้งใจมั่นในการแสวงหาความรู้อย่างจริงจัง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ องค์ผู้ประพันธ์แปลเรื่อง “ผีเสื้อ” ได้ทรงอธิบายขยายความเชิงประวัติของสังคมจีนในยุคนั้นไว้ในบท “นำเรื่อง” ได้อย่างกระชับชัดเจนว่า

“ช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมเป็นระยะที่การเมืองจีนสับสนมาก กลุ่มผู้นำขัดแย้งกันทางความคิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประเทศตามอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ กลุ่มที่ยึดมั่นอุดมการณ์คอมมิวนิสต์อย่างเคร่งครัดก่อตั้งขบวนการเยาวชนพิทักษ์แดงหรือเรดการ์ด (Red Guards) ขึ้นเป็นเครื่องมือในการปฏิวัติวัฒนธรรมที่คิดว่าขัดต่อแนวทางการพัฒนาของตน ด้วยเหตุนี้ ช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นช่วงที่มีการวิพากษ์วิจารณ์และทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น ต่อต้านลัทธิขงจื้อ ทำลายวัดวาอาราม เฆววรรณคดี วิพากษ์วิจารณ์ผู้นำที่คิดว่าเป็นฝ่ายปฏิรูป ตลอดจนเข้ายึดอำนาจขับไล่เจ้าหน้าที่พรรคคอมมิวนิสต์ที่คิดว่าขัดขวางการปฏิวัติวัฒนธรรมออกจากที่ทำการ ต่อมาเยาวชนพิทักษ์แดงกลุ่มต่างๆ ต่อสู้ขัดแย้งกันเอง รัฐบาลไม่สามารถควบคุมได้ จึงให้กองทัพปลดแอกประชาชนเข้าควบคุมสถานการณ์ ส่งพวกเยาวชน

พิทักษ์แดงไปทำงานในชนบท ความวุ่นวายต่าง ๆ จึงค่อยสงบลง หลังจากนั้นการเมืองและเศรษฐกิจของจีนได้พัฒนาเข้าสู่ช่วงฟื้นฟูและปฏิรูประหว่าง ค.ศ. 1970 – 1976 และเข้าสู่ช่วงสั่นสั่นใน ค.ศ. 1978 ซึ่งได้พัฒนาลืบเนื่องต่อมาจนถึงปัจจุบัน”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2537 ก : 1-

3)

เมื่อพิจารณาในแง่กลวิธีนำเสนอของผู้ประพันธ์ในเรื่อง “ผีเสื้อ” ก็นับว่าโดดเด่นเนื่องจากเขาใช้เทคนิคการย้อนอดีตกลับเหตุการณ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบันสลับไปมา โดยเริ่มต้นด้วยการนำจุดจบของเรื่องย้อนรอยมาเป็นจุดต้นเรื่อง แล้วจึงร้อยเรียงเหตุการณ์กลับไปมาจนก้าวไปถึงจุดสุดท้าย ซึ่งขมวดประเด็นเชื่อมร้อยต่อกับต้นเรื่องอีกครั้งหนึ่ง เส้นของการดำเนินเรื่องดังกล่าวแม้อาจทำให้ผู้อ่านรู้สึกคลุมเครือสับสนอยู่บ้างในตอนต้นเรื่องแต่ผู้ประพันธ์จะค่อย ๆ คลายปมไปทีละน้อย กระทั่งผู้อ่านสามารถต่อภาพให้เป็นเนื้อเดียวกันจนแจ่มชัดได้ในที่สุด

นอกจากนั้น ตลอดเรื่องที่ได้ดำเนินไป เขาจงใจให้เป็นแบบคู่ตรงข้ามหรือคู่ขัดอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างตัวเขาซึ่งเสมือนเป็น 2 ร่าง 2 สถานภาพ ระหว่างจางซือหยวนในฐานะรัฐมนตรีช่วยกับเฉาเจียงในฐานะชาวบ้านในชนบทหลังจากถูกปลดจากตำแหน่ง หรือคู่ตรงข้ามระหว่างตัวเขากับครอบครัว ทั้งในส่วนของบุตรชายที่ดูจะ

แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงทั้งวัยและความคิด รวมทั้งคู่ตรงข้ามกับภรรยาและผู้หญิงที่เขาหลงรัก ในแง่มุมต่าง ๆ ตลอดจนคู่ตรงข้ามระหว่างตัวเขากับบุตรชาย ซึ่งสะท้อนผ่านอุดมคติใน 2 ค่ายอุดมการณ์ของฝ่ายปฏิวัติโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีน กับฝ่ายปฏิวัติวัฒนธรรมโดยขบวนการเยาวชนพิทักษ์แดงหรือเรดการ์ด

ในแง่ตัวละครเอกของเรื่อง หวางเหมิงได้บรรยายเรื่องราวของจางซือหยวนติดสลับกลับไปกลับมาระหว่างตัวตนในฐานะรัฐมนตรียุวกาและผู้ที่ปฏิบัติงานชั้นนำในพรรคคอมมิวนิสต์จีน ในขณะที่ดำรงตำแหน่ง กับตาเผ่าจางตัวตนในฐานะชาวบ้านธรรมดาสามัญที่ต้องถูกทางการเนรเทศไปใช้แรงงานในชนบทหลังถูกปลดจากตำแหน่งในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม ต่อกรณีนี้ ผู้ประพันธ์ใช้เทคนิคการสร้างคลุมเครือทำให้ต้องตีความที่ว่า

“.....แม้แต่คนเดียวก็อย่างท่าน รัฐมนตรียุวกาการจางซือหยวนนั่งอยู่ในรถเก๋งที่แล่นไปในถนนที่สว่างไสวด้วยแสงโคมไฟมีตึกระฟ้าอยู่สองข้าง กับตาเผ่าจางที่แบกกระดังที่แพะเดินหลังอกัดฟันขึ้นภูเขา เป็นคนเดียวกันหรือเปล่า? ตาเผ่าจางได้เปลี่ยนเป็นท่านรัฐมนตรีช่วยว่าการจางซือหยวนอย่างกะทันหันหรือ? ปัญหาที่น่าสนใจคือ เขาอาจจะไม่ใช่ท่าน รัฐมนตรียุวกาการจางและตาเผ่าจางแต่เป็นตัวจางซือหยวนนั่นเอง.....”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2537 ก : 17)

การสร้างภาพเปรียบเทียบในลักษณะคู่ตรงข้ามระหว่างท่านรัฐมนตรีช่วยว่าการจางซือหยวนกับตาเผ่าจางของผู้ประพันธ์ดังกล่าว มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างอย่างสุดขั้วที่คนซึ่งมีสถานภาพทางสังคมต่างกันได้รับ นั่นคือในขณะที่จางซือหยวนในฐานะรัฐมนตรีได้รับการปฏิบัติต่อดีในลักษณะเป็นอภิสิทธิ์ชน ทว่าตาเผ่าจางในภาพลักษณ์ของชาวบ้านธรรมดาสามัญกลับต้องพบบทกับความยากลำบากเพราะไร้อภิสิทธิ์ ต่อประเด็นนี้ผู้ประพันธ์ได้ผูกเรื่องให้จางซือหยวนต้องไปพบเผชิญสถานการณ์ยุ่งยากต่าง ๆ ตามที่คนธรรมดา ๆ ต้องเผชิญกระทั่งทำให้เขาได้ประจักษ์อย่างแท้จริงด้วยตัวของเขาเองว่า ชาวบ้านที่ไร้อภิสิทธิ์ต้องเผชิญกับความไม่สะดวกสบายไร้ความเป็นธรรมอย่างไรในชีวิตจริง ดังตัวอย่างประกอบ อาทิ

“ยังมีเรื่องอะไรอีกเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่น่าเบื่อหน่าย ตาเผ่าจางจะต้องเข้าแถวเวลาจะไปสถานีรถไฟ จะขึ้นรถไฟไปที่รถเสบียงก็ต้องเข้าแถว เข้าห้องน้ำ จะไปล้างหน้าแปรงฟันก็ต้องเข้าแถวทั้งนั้น ตาเผ่าจางทำอย่างนี้จนเคยชิน แต่รัฐมนตรีช่วยจางยอมทำอย่างนี้ไม่ได้....”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2537 ก : 143)

อย่างไรก็ดี ใช่ว่าคนอย่างจางซือหยวนจะพบบทแต่ความสำเร็จในชีวิตการเมือง ในทางตรงกันข้ามเขาต้องเผชิญกับ

การรณรงค์ปฏิวัติวัฒนธรรมของขบวนการเยาวชน ภายใต้การนำของกลุ่มสี่คนที่มีนางเจียงชิงภรรยาของเหมาเจ๋อตงเป็นหัวหน้า กระทั่งต้องถูกปลดจากตำแหน่งด้วยข้อกล่าวหาว่าเป็นผู้เดินตามแนวทางทุนนิยมต่อต้านแนวทางปฏิวัติของพรรค และเขาต้องถูกส่งตัวไปใช้แรงงานในชนบทเพื่อสร้างสำนึกเสียสละเพื่อมวลชนในห้วงแห่งประสบการณ์อันเข้มข้นนั้น เขาก็ได้ตระหนักชัดถึงสัจธรรมแห่งความไม่เที่ยงแท้ของอำนาจ ความเป็นจริงของชีวิตอันแร้นแค้นของชาวบ้าน รวมทั้งมิตรไมตรีที่ผู้ยากไร้ให้กัน แต่แล้วในท้ายที่สุดเขาก็ได้มีโอกาสฟื้นคืนตำแหน่งต่อมา

ด้วยเหตุนี้ ในแง่ของภาพเปรียบเทียบแล้ว ภาพคู่ตรงข้ามระหว่างจางซือหยวนกับตาเผ่าจาง จึงเป็นภาพของความแตกต่างทางสถานภาพในสังคมจีนภายใต้หลักการสำคัญที่ถือว่าทุกคนล้วนมีภราดรภาพของความเป็นชนชั้นกรรมาชีพหนึ่งเดียว ดังนั้น ชนชั้นนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน จึงถูกเพ่งเล็งว่าเป็น “ชนชั้นใหม่” ซึ่งยังไม่สามารถผลักดันอุดมการณ์ปฏิวัติให้บรรลุผลได้จริงตามเป้าหมาย

ภาพคู่ตรงข้ามอีกด้านหนึ่งเป็นภาพระหว่างจางซือหยวนกับภรรยา 2 คนคือ ไ่หนยุน และเหมยหลาน และกับผู้หญิงที่เขารู้สึกผูกพันอีกคนหนึ่งคือชิวเหวิน ในแง่ความสัมพันธ์กับผู้หญิงทั้ง 3 คน หวางเหมิงได้สะท้อนให้เห็นภาพช่องว่างทางความรักที่เขามีต่อพวกเธอต่างกันไป กับไ่หนยุนภรรยาคนแรกก็เป็นความรักต่างวัย กระทั่งนำไปสู่โศกนาฏกรรมอันเนื่องมาจากความ

ไม่เข้าใจกัน จนถึงขั้นไ่หนยุน ขอหย่าขาดจากเขาทั้ง ๆ ที่มีลูกด้วยกันและท้ายที่สุดเธอดัดสินใจฆ่าตัวตาย แม้ว่าความรักของทั้งคู่จะมีพื้นฐานมาจากความสำนึกในอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนร่วมกัน ผู้ประพันธ์ได้บรรยายพื้นฐานความสัมพันธ์อันไม่ลงตัวของคนทั้งสองไว้อย่างเห็นภาพว่า

“.....จุดสนใจของเขาทั้งสองไม่ใช่

สวนสาธารณะ ภาพยนตร์ ไอศกรีมแท่ง เขาสนใจศึกษาการเมือง ไ่หนยุนจะเป็นคนตั้งคำถามให้เขาช่วยอธิบาย เขาเหมือนกับเป็นเทพเจ้ามีแต่ความถูกต้องไม่มีผิดเลย เขาตอบคำถามของไ่หนยุนเกี่ยวกับโลก เกี่ยวกับประเทศจีน เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับโซเวียต เกี่ยวกับงานของสันนิบาตเยาวชน ไ่หนยุนเคารพเลื่อมใสเขามาก เธอจะมองเขาด้วยสายตาที่กระตือรือร้น เกรงขรัมเอาจริงเอาจัง เมื่อเขาไม่สามารถจะบังคับตัวเองได้อีก เขาก็โอบไ่หนยุนไว้ในอ้อมอกและจูบเธอ เธอก็ไม่ได้ขัดขึ้น ไม่ได้ป้องกันตนเองเลยแม้แต่น้อย ไม่มีความสงสัยเคลือบแคลง หรือแม้แต่แสดงความเหนียมอาย เธอมีแต่ความเลื่อมใสศรัทธาเขา บูชาเขา เชื่อฟังเขา เขาเองก็รักเธอเช่นเดียวกันไม่ใช่หรือ? ตั้งแต่แรกพบเขาก็รู้สึกว่าเขารักไ่หนยุนไม่ใช่หรือ? พวกหัวหน้าและเพื่อน ๆ พยายามดักเตือนเขา เขาก็ไม่ฟัง แม้ว่าพ่อแม่ของไ่หนยุนจะคัดค้านอย่างรุนแรง ก็ไม่มีประโยชน์อะไรเช่นกัน เขา

แต่งงานกันอยู่ดี เมื่อเขาอายุได้ 30 ปี ให้หยุนอายุยังไม่เต็ม 18 ความรักและการปฏิวัติวิ่งไปได้รวดเร็ว...”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2537 ก : 35-36)

กรณีเหมยหลานก็เป็นปัญหาของความรักแบบจอมปลอม ซึ่งเธอตัดสินใจตัดขาดจากเขาเมื่อตอนถูกปลดจากตำแหน่ง ส่วนกรณีความรักแบบบรรลุมลุมภาวะที่เขามีให้กับชีวเหวินหมอ หมู่บ้านลูกติดก็ไม่สมหวัง เนื่องจากเธอยึดมั่นในอุดมคติที่ขอทำงานอย่างสงบอยู่กับชาวบ้านมากกว่าที่จะเลือกการเป็นภรรยารัฐมนตรีช่วยจากซือหยวน

“ชีวเหวินพูดว่า “ไปเป็นข้าราชการที่ดีเถอะ พวกเราสนับสนุนข้าราชการอย่างนี้ เราต้องการให้มีข้าราชการอย่างคุณมาก ๆ ถ้าคุณรำลึกพวกเราไว้ในใจก็ถือว่าใช้ได้แล้ว เธอพูดซ้ำ ๆ ไปหน้าอ้อม เสียงของเธอไม่แสดงความเศร้าสลดเสียงสงบเยือกเย็นอ่อนโยนแต่มีพลังเหมือนกับพี่สาวใหญ่ปลอบโยนน้องชายเล็ก ๆ ที่ร้องไห้เพราะขึ้นว้าวไม่ได้ จริง ๆ แล้ว ชิวเหวินอ่อนกว่าตาจางหลายปี ตาจางนั้นอายุเกือบจะหกสิบแล้ว...”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2537 ก : 17-18)

ส่วนกรณีตงตงก็เป็นประเด็นปัญหาในแง่ช่องว่าง ซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างกันทั้งในด้านสถานภาพ วัยและอุดมคติเช่นกัน กล่าวคือ เขารู้สึกต่อต้านพ่อทั้งในแง่ที่คิดว่าทอดทิ้งให้หยุนแม่ของเขา และในแง่ที่ขัดแย้งกันทางอุดมการณ์ปฏิวัติอันเนื่องมาจากการที่เขาเข้าร่วมขบวนการ

เรดการ์ด กระทั่งถึงชั้นลงมือทบตีพ่อของเขาเองด้วยความรู้สึกเคียดแค้นเป็นศัตรู แม้ภายหลังต่อมาทั้งคู่จะหันกลับมาอมรับกันได้มากขึ้นแล้ว ทว่าก็ยังมีความอึดอัดที่ยากเกินกว่าจะเยียวยาได้ นั่นก็คือในขณะที่จางซือหยวนผู้พ่อต้องการให้คนรุ่นลูกได้สืบทอดภารกิจปฏิวัติอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย โดยอาศัยเรียนรู้จากการส่งสมประสงค์จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ทว่าตงตงกลับมีสำนึกของคนรุ่นใหม่ที่ไม่ต้องการตกอยู่ภายใต้การบงการชี้แนะของใครต่อใครอีกต่อไป

“.....ท่านอย่าใจร้อนไปเลยครับ

พวกเราที่ขอสมัครเป็นคนที่สูงส่งและยิ่งใหญ่อย่างท่านเหมือนกัน พวกเราอยากจะเป็นผู้แสวงหา เป็นผู้บุกเบิกทาง เป็นผู้สร้างสรรค์ ฟันฝ่าขวากหนามด้วย แต่ว่าพวกท่านมีแต่เรียกร้องพวกเรา ยอมให้พวกเราทำแต่การสืบทอดเจตนารมณ์เป็นผู้รับช่วงงาน แทนที่จะให้เราเรียนรู้อย่างพวกท่าน กลับมาให้พวกเราเดินตามรอยเท้าท่าน ทำแบบนี้ไม่ได้หรอกครับ ผมนะอายุ 27 ปีแล้ว ตั้งแต่เกิดมาเราก็ได้รับการเรียนการสอนให้เชื่อฟังพ่อแม่ ฟังครูอาจารย์ ฟังหัวหน้าสันนิบาตเยาวชน ฟังเสียงชาวนาชั้นกลาง ชั้นล่าง ฟังพวกข้าราชการชั้นผู้น้อย ต่อไปนี้เราจะต้องสอนตัวเองได้แล้ว เราต้องเลือกคำที่ตัวเองอยากพูด”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2537 ก : 169)

ถ้อยคำสนทนาคอบโต้ของจางซีอ หยวน ที่มีต่อตงตงสะท้อนการมองต่างมุมจากผู้อาวุโสที่อาจดูเหมือนมีน้ำเสียงเชิงอนุรักษ์ ทว่าก็แฝงไว้ด้วยความลึกซึ้งของผู้มีประสบการณ์ผ่านโลกมาอย่างโชกโชน ในลักษณะของการให้แง่คิดเตือนสติคนหนุ่มไฟแรงอย่างมีเมตตา

“เธอพูดอย่างนี้เลอะเทอะใหญ่แล้วละ เป็นการไม่โอ้อวดในสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้ ประเทศจีนได้รับความเสียหายเพราะไฉ่คำพูดนำตื่นตื่นพวกนี้ยังไม่พออีกหรือ นโยบายพรรคทำให้เกิดผลประโยชน์แก่มวลชน ไม่ใช่คำพูดต่าง ๆ ของพวกเธอ คำพูดหลอกหลวงเหล่านั้นไม่ได้ทำให้ฐานะของชาวนาดีขึ้น เธอไม่ใช่สุญญาภาค ประเทศจีนก็ไม่ใช่สุญญาภาคและประวัติศาสตร์ก็ไม่ใช่สุญญาภาค พวกเธอไม่สามารถเริ่มต้นจากการเอาใจมาเจาะรูทำไม้สีไฟ พวกเธอไม่เข้าใจสภาพของประเทศชาติ ไม่เข้าใจประวัติศาสตร์ พวกเธอจะใช้ข้อคิดเห็นเพียงเล็กน้อยผินผวนก่อให้เกิดผลเสียต่อรัฐและต่อตัวเอง และจะต้องเลือดตกยางออก ประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติเป็นสายโซ่ติดกันไม่หยุด การปฏิบัติเป็นงานของคนหลายรุ่น การรับช่วงงานไม่ได้มีความหมายว่าจะต้องยึดกรอบตายตัว เราจะต้องทดสอบทฤษฎี เราจะต้องแสวงหาเส้นทางเพื่อการพัฒนาทฤษฎีนั้น ประเทศจีนต้องการทำงานอย่างเอาจริงเอาจัง ไม่ใช่การทำงานเพื่อขยายตัวเองให้พองโตขึ้นอายุเท่าไรก็ต้องเรียน แม้แต่ฉันเองก็ยังไม่รู้ดีกว่าต้องเรียนอยู่ทุก ๆ เวลา.....”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2537 ก : 169-170)

โดยรวมแล้ว ความโดดเด่นของเรื่อง “ผีเสื้อ” คงจะอยู่ที่ความสามารถของผู้ประพันธ์ที่ได้ตีแผ่ให้เห็นลักษณะทวิลักษณ์แบบคู่ตรงข้ามหรือคู่ขัดของคนต่างสถานภาพต่างวัยและต่างอุดมคติ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของประวัติศาสตร์จีนที่เป็นจริง ทว่าก็มีได้มีลักษณะชี้นำแบบให้คำตอบเป็นสูตรสำเร็จด้านใดด้านเดียว ความลึกซึ้งในเนื้อหาขยี้บเนื่องมาจากแง่มุมในการชี้ให้เห็นจุดอ่อนจุดแข็งของทุกฝ่ายที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปรับใช้เพื่อส่วนรวมได้ต่อไป ด้วยการปรับประสานทั้งจากภูมิปัญญาของบรรพชนโดยไม่เป็นการผูกขาดสิทธิ์ของฝ่ายชนชั้นผู้ปกครองแต่ฝ่ายเดียว ควบคู่ไปกับการยอมรับความคิดเห็นของคนรุ่นใหม่ประสานกัน (นฤมิตร 2537 ง : 10, 2540 จ : 95-97 และ 2542 ฉ)

อย่างไรก็ตาม ข้อวิเคราะห์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ในตอนท้ายของบท “นำเรื่อง” ก็นับเป็นข้อสรุปที่ชวนให้ติดตามและคิดต่อได้เป็นอย่างดีที่ว่า

“ผู้เขียนเรื่อง “ผีเสื้อ” พยายามแสดงให้เห็นว่าสังคมและมนุษย์มีความสลับซับซ้อน การปฏิวัติสังคมและการสร้างสรรค์สิ่งดีงามทั้งหลายเพื่อส่วนรวมนั้นจึงมิใช่จะสำเร็จผลได้เพียงเพราะมีความปรารถนาอุดมคติ หลักการ หรือทฤษฎีทาง

การเมืองเท่านั้น หากต้องใช้ปัญญาพิจารณาพิจารณา สังคมอย่างละเอียดรอบด้าน จนสามารถเข้าใจตนเองและเข้าใจสังคมของตนอย่างถ่องแท้ ตรงกับความเป็นจริง จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์ประโยชน์อันแท้จริงได้สำเร็จ”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2537 ก : 5)

ในขณะที่เรื่อง “ผีเสื้อ” สะท้อนถึงช่องว่างทางสังคมของจีนระดับครอบครัวในช่วงตอนประวัติศาสตร์ระยะใกล้ที่ผ่านมา “เมฆเหินน้ำไหล” ก็นับเป็นเรื่องราวของจีนร่วมสมัยที่เกิดจากปัญหาช่องว่างในสังคมครอบครัวเช่นกัน แต่คราวนี้เพิ่มขยายเป็นปัญหาคู่ตรงข้ามระหว่างอาจารย์มหาวิทยาลัยกับครอบครัว เพื่อนมิตรและนักศึกษาผู้ได้ชื่อว่าเป็นปัญญาชน ดังนั้นจึงมีคู่ตรงข้าม ทั้งของอาจารย์เกาเหรินหยุนกับบิดา ภรรยา บุตรชายและหญิง เพื่อนร่วมงานและลูกศิษย์ โดยที่วิถีชีวิตยุคใหม่ของจีนสี่ทันสมัยด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการทหาร ทำให้ผู้คนพากันละทิ้งอุดมการณ์เพื่อมวลชนดั้งเดิมหันไปแสวงหาความร่ำรวยและการเสพสุขทางวัตถุเป็นสรณะ(นฤมิตร 2526 ก : 1-31, 2527 ข : และ 2542 ฉ)

ต่อประเด็นดังกล่าว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้ทรงนิพนธ์ถึงสภาพสังคมจีนยุคสี่ทันสมัยไว้ในบท “นำเรื่อง” ว่า

“เรื่อง “เมฆเหินน้ำไหล” เป็นวรรณกรรมจีนร่วมสมัยที่สะท้อนภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมจีนปัจจุบันที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศตามนโยบายสี่

ทันสมัยที่เริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2521 (ค.ศ. 1978) และดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน นโยบายสี่ทันสมัยเน้นการพัฒนาประเทศจีนให้เป็นสังคมนิยมที่ทันสมัยใน 4 ด้านคือ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม การทหาร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผู้นำจีน (เติ้ง เสี่ยวผิง) ได้นำหลักการเศรษฐกิจ 2 ระบบคือ ทุนนิยมและสังคมนิยมมาใช้ในประเทศจีน โดยถือคติว่า “แมวไม่ว่าสีดำหรือสีขาว ถ้าจับหนูได้ก็ถือว่าใช้ได้” ดังนั้น จีนจึงเปิดประเทศติดต่อกับสังคมโลกมากขึ้น อุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่างกันมิได้เป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมอีกต่อไป มีการซื้อเครื่องจักรกลและเทคโนโลยีใหม่ๆ จากประเทศตะวันตก จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษขึ้นในมณฑลกว่างตุ้งและมณฑลฮกเกี้ยน เพื่อให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุน รวมทั้งได้เปิดเมืองท่าตามแนวชายฝั่งทะเลจีนตะวันออกจากเหนือจรดใต้เพื่อส่งเสริมการค้าขายกับต่างประเทศ”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 4-5)

ภายใต้สภาพสังคมยุคสี่ทันสมัย อาจารย์มหาวิทยาลัยในฐานะที่เป็นข้าราชการกินเงินเดือนประจำของรัฐจึงกลายเป็นคนจนรุ่นใหม่มีรายรับก้าวตามไม่ทันภาคเอกชน สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้อาจารย์มหาวิทยาลัยตกอยู่ในสภาพตกต่ำด้อยค่าไปในสายตาของผู้คนทั่วไปรวมทั้งนักศึกษา ค่าครองชีพที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้เกาเหรินหยุนจำต้องประหยัด

รายจ่ายแม้จะเป็นสิ่งของจำเป็นเช่นค่าหนังสือวิชาการ หรือแม้กระทั่งเงินค่าตัดผมก็สูงขึ้นอย่างมาก จนเขารู้สึกทำใจไม่ได้

“เด็กสาวพูด “ฉันทำอย่างนี้ได้แค่ 8 หยวน ปกติฉันไม่ตัดผมแบบของคุณเลย แต่ฉันมาคิดว่าคุณอาจจะเป็นอาจารย์ ตั้งแต่เข้าจนค่างานยุ่ง จึงทำให้เป็นพิเศษ” เกาเหรินหยุนพูดอย่างอื่นไม่ออกได้แต่บ่นว่า “แพงจัง แพงจัง” เด็กสาวไม่พอใจ พูดว่า “คุณจะมาต่อราคาไม่ได้” อีกอย่างหนึ่งเราไม่ได้ขายเนื้อ ขายผัก ที่จะทำให้คุณมาต่อราคา” เกาเหรินหยุนกล่าวว่า “ฉันตัดผมไม่เคยจ่าย 8 หยวน” เด็กสาวพูดว่า “แต่ก่อนฉันซื้อเนื้อหยวนกว่าได้ครึ่งกิโล เมื่อเช้าซื้อเนื้อ 4 หยวน 2 เหมา ได้ครึ่งกิโล คุณจะมาพูดถึงเมื่อก่อนไม่ได้”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 18)

ด้วยความที่เกาเหรินหยุนเป็นคนที่ยึดมั่นในสัจจะและความถูกต้องเป็นธรรม ขณะที่คนจีนรุ่นใหม่นั้นไปให้ความสนใจกับวัตถุและผลประโยชน์กันเสียมากกว่า ทำให้เขาต้องเกิดความคับข้องใจในความจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เพื่อความอยู่รอด อันเป็นภาพสะท้อนความขัดแย้งแบบคู่ตรงข้ามระหว่างเขากับเพื่อนมิตร อาทิ ในขณะที่เกาเหรินหยุนป่วยต้องเข้าโรงพยาบาล 10 วัน เหยียนหังเพื่อนร่วมงานที่สนิทสนมกันได้ทำงานวิจัยแทนเขาพร้อมเสนอให้ลงชื่อในเอกสารร่วมกัน 2 คน ทว่าเขามีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ไม่เป็นธรรมและไม่ถูกต้อง

อีกเรื่องหนึ่งที่แสดงถึงความขัดแย้งแบบคู่ตรงข้ามกับญาติในประเด็นความสัตย์ซื่อก็คือ การที่เกาเหรินหยุนยังมีความรู้สึกตะขิดตะขวงใจในการเบิกจ่ายยาของรัฐมารักษาโรคกระเพาะของเขาอย่างมีเลศนัยไม่โปร่งใส ที่มาของเรื่องนี้เกิดจากการที่สถานพยาบาลของมหาวิทยาลัยของเขาไม่มียาเว่ยปี้จื้อซึ่งมีสรรพคุณสูงในการรักษาเพราะยามีราคาค่อนข้างแพง ทว่าเขากลับไม่สบายใจที่เกาเสียนหยุนพี่สาว ซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้บริหารระดับหัวหน้าในหน่วยงานสังกัดมณฑล จะใช้สิทธิเบิกจ่ายยาดังกล่าวมาให้เขา ยิ่งเมื่อมีเสียงกำชับของ “คุณปู่” บิดาผู้ซื่อสัตย์ของเขาซึ่งเป็นอดีตศาสตราจารย์ก็ยิ่งทำให้เขารู้สึกกระดากอายต่อพฤติกรรมดังกล่าว

“คุณปู่พูด “เหลวไหล พวกแกทำไมถึงมักได้แบบนี้ อยากกินยา ก็ไปซื้อสิ ทำไมจะต้องคิดเอากำไรไปหมดทุกอย่าง เฮอร์นหยุน แกก็เป็นอาจารย์คนอื่นเขา ทำไมทำแบบนี้ได้ เฮอร์นหยุน แกไม่อายุที่จะเอาของหลวงมาเป็นของส่วนตัวหรือ ในตระกูลเกาของเราไม่เคยมีคนที่โลภมากชอบหากำไรเล็ก ๆ น้อยๆ พวกแกจะมาทำให้ฉันเสียชื่อไม่ได้”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 101-102)

อย่างไรก็ดี ในท้ายที่สุดเกาเหรินหยุนก็ต้องยอมปรับตัวปรับใจคล้อยตามความเห็นของครอบครัว ซึ่งมีความคิดเห็น

สอดคล้องกันเป็นเสียงเดียว ทั้งเกาเสียนหยุน พี่สาว เหมยเจียเหวินภรรยา เกาเยว่นบุตรชาย และเกาหงบุตรสาว เขาจึงได้พูดโต้ตอบบิดาไปว่า

“...คุณพ่อครับ ถึงเราทั้งสองต่อไปจะได้เป็นศาสตราจารย์ แต่ตอนที่ท่านเป็นศาสตราจารย์เงินเดือนเลี้ยงครอบครัวได้ทั้งเดือนมีคนใช้ 2 คน คนขับรถ แคมยงเหลือ แต่ผมล่ะ เงินเดือนผมเลี้ยงผมได้คนเดียว ไม่มีปัญญาจะซื้อหนังสือ ซื้อเสื้อผ้า คุณพ่ออย่าได้แย่งอะไรอีกเลยครับ”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 106)

เมื่อฐานะทางเศรษฐกิจของอาจารย์มหาวิทยาลัยตกต่ำลงจากการเปรียบเทียบกับรายได้ของภาคเอกชนภายนอก ทำให้เด็กรุ่นใหม่ เช่นลูก ๆ เริ่มมีท่าทีรังเกียจดูแคลน กระทั่งถึงกับไม่คิดจะให้คุณค่า เนื่องจากเห็นว่าเป็นอาชีพที่ต้องทำงานหนักแต่กลับได้รายได้น้อย ด้วยเหตุนี้ เกาเยว่นจึงรู้สึกไม่ภาคภูมิใจพ่อแม่บังเกิดเกล้า ทั้ง ๆ ที่แม้ทั้งคู่จะมีตำแหน่งทางวิชาการระดับรองศาสตราจารย์ก็ไม่วายต้องไปสอนหนังสือเพื่อหาเงินไปพิเศษไปจนเจือครอบครัว ความขัดแย้งดังกล่าวสะท้อนความเป็นคู่ตรงข้ามของ เกาเหินหยุนกับครอบครัวทั้งต่อภรรยาและลูก ระหว่างอุดมคติเพื่อสังคมส่วนรวมกับเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว

“เกาเยว่นพูด “ถ้าจะพูดตามจริง หนูว่าพอหนูเห็นพ่อกับแม่แล้ว รู้สึกว่าเรียนหนังสือไม่มีประโยชน์อะไรเลย...เรียนจบมหาวิทยาลัยแล้วเป็นอย่างไรล่ะคะ? ไม่เรียนแล้วเป็นอย่างไร? ทุก

คนก็ต้องไปทำงานหาเงิน พวกที่ไม่ได้เรียนหาเงินได้มากกว่าพวกเรา ได้ยื่นรัฐบาลประกาศว่า พวกที่มีรายได้ 10 หยวนต่อเดือนอยู่ในเกณฑ์ยากจน ครอบครัวเรามีรองศาสตราจารย์ถึงสองคน แต่เราก็กังต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอดให้พ้นความยากจน ที่วิถียังเป็นชาวดำ ผู้เย็นก็เป็นแบบถูก ๆ เครื่องซักผ้าก็มีอ่างเดียว เครื่องเล่นเทปก็เป็นแบบโบราณถึงอย่างนี้พ่อแม่อีกก็ต้องทำงานตั้งแต่เช้าจรดค่ำ...คิด ๆ ดูแล้วพวกคนอย่างพ่อที่เสียสละอย่างมากเพื่อสร้างความมั่งคั่งแก่สังคม ทำไมเขากลับให้เงินตอบแทนน้อยนัก แต่ที่คนอื่นไม่ได้ลงแรงใจแรงกายกลับใช้ชีวิตสุขสบาย”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 56-57)

ยิ่งเมื่อเกาหงบุตรสาวเจ็บป่วยกระทั่งไม่สามารถสอบผ่านเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงได้ และรู้สึกอับอายจนกระทั่งจะขอเรียนซ้ำอีกปี เพื่อเตรียมตัวสอบครั้งใหม่ อีกทั้งต่อมาเกาหงยังคิดจะเรียนต่อระดับสูงที่สหรัฐอเมริกาจนถึงระดับปริญญาเอกด้วยแล้ว เงินไขเหล่านี้นับเป็นภาระอันหนักอึ้งสำหรับฐานะอย่างครอบครัวของเขาเป็นอันมาก กระทั่งทำให้เกาเหินหยุนทุกข์ใจเป็นอย่างยิ่ง ตัวเลขค่าใช้จ่ายจากการคาดค่านวนคร่าว ๆ ที่เกาเยว่นเล่าให้เกาหงน้องสาวฟังช่วยชี้ให้เห็นภาพอุปสรรคปัญหาอันใหญ่โตนี้ได้อย่างชัดเจนจนบีบบังคับให้พ่อ

แม่จำต้องดิ้นรนหาเงินมาปรนเปรอความ
ทะเยอทะยานของบุตรสาวทุกวิถีทาง

“...พี่จะเล่าให้เธอฟัง เธอเรียนซ้ำชั้นปี
หนึ่งต้องใช้เงินเท่าไรล่ะ อย่างน้อยก็พันหนึ่ง
มหาวิทยาลัยสี่ปีเท่าไร พี่ก็คิดไม่ถูก ปรินญาโท
อีกสามปี ถึงเธอจะได้ทุนบ้างก็ต้องให้พ่อแม่
จ่ายเงินอยู่ดี จบปรินญาโทจะไปอเมริกา แม้ว่า
มหาวิทยาลัยตกลงให้ทุนก็ต้องจ่ายค่าเรียน
ปรินญาโทราว 22,000 หยวน ตอนจะไปก็ต้องเสีย
สอบโทเฟิล สอบ GRE ก่อน เวลาสอบก็ต้องเสีย
ค่าสมัคร ค่าเดินทางไปสอบทั้งไปกลับ ค่าทำวี
ซ่า ค่าเครื่องบินไปอเมริกา คิดรวมแล้วไม่ต่ำกว่า
หมื่น ๆ หยวน พ่อทำงานตลอดชีวิตได้เงินเดือน
เท่าไร ถ้าคิดคร่าว ๆ อาจจะประมาณ 80,000
หยวน 80,000 หยวนซื้องานทั้งชีวิตของพ่อ แล้ว
มาจ่ายค่าเล่าเรียนของเธอ ต้องจ่ายตั้งเท่าไรล่ะ”
(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 143)

นอกจากนั้น ฟังฟังผู้ประพันธ์ยังได้
สะท้อนให้เห็นวิธีการต่อสู้และการปรับตัวของ
ครอบครัวเกาเหรินหยุนในนามอาจารย์ผู้ยึดมั่นใน
อุดมคติทุ่มเทให้กับลูกศิษย์ลูกหา เขาต้องเผชิญ
กับปัญหาช่องว่างทางเศรษฐกิจและค่านิยมใน
สังคมที่นับวันจะกว้างออกไปทุกที และมีที่ท่า
ว่ายากจะฝ่าฟันให้ผ่านพ้นไปได้โดยง่าย เหตุนี้เอง
ทำให้เกาเหรินหยุนรู้สึกว่าตกอยู่ในสภาพไร้หวังใน
ชีวิตและการทำงานทั้งต่อตัวนักศึกษาและเพื่อนร่วม
วิชาชีพ

สำหรับคู่ตรงข้ามระหว่างอาจารย์เกากับ
ลูกศิษย์ลูกหา นั้นเกิดจากความสิ้นหวังของเขาใน

ตัวนักศึกษา เนื่องจากรู้สึกว่าเขาไม่ได้เอา
จริงเอาจังกับการแสวงหาความรู้อย่างจริงจัง
อันนับเป็นช่องว่างระหว่างวัยและในแง่อุดมคติ
แห่งชีวิต ไม่ต้องอื่นไกล แม้แต่การเรียน
หนังสือจีนของนักศึกษาก็ขาดความตั้งใจเอา
ใจใส่ สมุดการบ้านส่วนใหญ่จึงเขียนอย่างกับ
ยันต์ไล่ผีในสายตาของอาจารย์เกา ยิ่งทัศนะ
ต่อเรื่องคุณค่าของวิชาความรู้ด้วยแล้วเขารู้สึก
ว่านักศึกษาจีนสมัยนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญมาก
นัก ทัศนะของศาสตราจารย์หลินผู้อาวุโสที่สุด
สามารถกล่าวสรุปเปรียบเทียบเรื่องนี้ได้อย่าง
คมคายว่า

“สมัยก่อนพวกเราใช้พลังทั้งหมดไป
ในการศึกษาวิทยาการต่าง ๆ วิทยาคืออารมณ์
ของพวกเรา การเขียนหนังสืองามก็เหมือน
เครื่องประดับ ผู้ใดศึกษาดีผู้นั้นก็งาม มา
เดี๋ยวนี้แม้แต่ความรู้ก็ไม่มีคุณค่า ใครเล่าจะไป
เอาใจใส่วิทยาการ พวกเขาสงสัยแต่เสื้อผ้า
อารมณ์ก็เท่านั้นเอง”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 53-
54)

ยิ่งไปกว่านั้น การทุ่มเทเวลาให้
นักศึกษาของเกาเหรินหยุนก็กลับได้รับผลตอบ
รับกลับอย่างเจ็บปวดเพราะนักศึกษาขาด
ความรับผิดชอบ นั่นคือนักศึกษาสนใจที่จะไป
เที่ยวงานเต้นรำมากกว่าการเข้าฟังการสอน
เสริมเพื่อตอบคำถามตามที่ได้นัดกันไว้
ล่วงหน้าก่อนแล้ว นอกจากนั้น ความคับข้อง
ใจของอาจารย์เกายังเกิดจากการที่นักศึกษา

ไม่สนใจเรียนจนทำให้สอบไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน ที่ควรจะเป็น ทว่าหัวหน้าภาควิชากลับเสนอให้เขา ผ่อนปรนคะแนนให้เพื่อไม่ให้มีนักศึกษาสอบตก จำนวนมาก ด้วยการให้เหตุผลที่เขารู้สึกรับไม่ได้ ว่า

“...อาจารย์เหมยพูดถูก อาจารย์เกาเป็น “ศาสตราจารย์เกา” ใครหรือจะไม่ทราบ? เป็นการ ถูกต้องที่จะต้องเข้มงวดกับนักศึกษา เพียงแต่ว่า นักศึกษาเดี๋ยวนี้อาจไม่มีสมาธิ มีเรื่องที่ต้องครุ่นคิด มากเกินไป ยิ่งไปกว่านั้นก็ยังกล่าวกันทั่วไปว่า คนเรียนมากหาเงินได้น้อย คนเรียนน้อยหาเงิน ได้มาก พวกเขาไม่สามารถสงบจิตสงบใจพอที่จะ ศึกษาในมหาวิทยาลัยได้ คิดอย่างนี้แล้ว เราควร จะผ่อนผันให้เขาบ้าง”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 115)

อย่างไรก็ตาม อาจารย์เกาก็มิใช่จะลี้หนี ไปตามสายน้ำเสียทีเดียว เพราะถึงอย่างไร เขาก็ไม่ยินยอมให้หลัพลินนักศึกษาที่ลอกข้อสอบ ผ่านไปได้ โดยที่เขาไม่ยอมรับของกำนัลเป็นนุหรี่ หนึ่งแถว แต่แล้วเขาก็ต้องยอมโอนอ่อนตามคำ เรียกร้องของเกาหงนุตรสาวและเหมยเจี๋ย เหวินภรรยาที่ขอให้เพิ่มคะแนนให้หลัพลินสอบ ซ้อมผ่าน หลังจากเห็นว่าเขามีบุญคุณช่วย ซ่อมแซมโทรทัศน์เก่าที่เสียให้ใช้งานได้ ทว่าใน ท้ายที่สุดเขาก็ต้องรู้สึกหวนอมขมกลืนเมื่อหลั พลินผิดคำพูดไม่ยอมซ่อมเครื่องเทปให้ตามคำ สัญญา อีกทั้งยังพูดจาเสียดสีให้เขาต้องเจ็บใจอีก ว่า

“อาจารย์เกาครับ ที่วิกกับเครื่องเทป ของอาจารย์ต้องส่งไปเซี่ยงกงแล้วละครับ ซ่อม ไปก็ไม่ได้”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 179)

ในท้ายที่สุด เขาก็ต้องยอมปรับตัว คล้อยตามความเห็นของเหมยเจี๋ยเหวินภรรยา เมื่อต้องจำนนต่อเหตุผลซึ่งอาจส่งผลกระทบ ต่อผลประโยชน์ของเขา

“เหมยเจี๋ยเหวินยิ้มแล้วพูด “ถ้ามีเด็ก ที่จะต้องสอบซ่อมเป็นจำนวนมาก มันจะดีกับ เธอได้อย่างไรละ คนเขาก็ว่าเธอสอนไม่ดีนะซี

.....นั่นไม่ใช่เพราะวิชาของเธอไม่ สามารถทำให้คนสนใจได้หรือ? การเลื่อนชั้น ศาสตราจารย์คราวหน้า ก็จะไม่มีการเสนอชื่อ เธอ

.....เธอนะ อย่าไปซีเรียสกับอะไร ๆ ให้มากเกินไปเลย อย่างไรก็ตาม ควรตาม คลื่นที่ไหลไปตามสายน้ำ มีอะไรมา ก็ยอมรับ ปลดปล่อยมันไปตามยถากรรมเสียบ้างดีไหม?”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 116-117)

บทบรรยายของฟิงฟิงในตอนจบของ เรื่อง “เมฆเหินน้ำไหล” ฉายภาพชีวิตอันชวน สะเทือนใจของเกาเหวินหยุนที่รู้สึกทนไม่ไหวกับ การเผชิญหน้าผู้คนในสังคมอันจอมปลอม และเหยียบย่ำทำลายศักดิ์ศรีของเขาอย่างไม่ ปรานีได้อีกต่อไป

“เกาเหวินหยุนเดินไปตามถนนสาย ใหญ่ มีผู้คนเดินไปมาไม่ขาดราวสายน้ำไหล เขารู้สึกแน่นหน้าอก รู้สึกว่าในชีวิตของเขา ไม่เคยเสียหน้าเท่านี้มาก่อนเลย คิดว่าเขาไม่

สามารถที่จะหมุนไปกับฟันเฟืองของชีวิตยุคปัจจุบันได้ มีอยู่จุดหนึ่งที่เขายាយแผ่เชิญหน้ากับชีวิตด้วยจิตที่สงบ และชีวิตก็ได้ทำลายความสงบนั้นอย่างไม่ปราณี ความสงบในใจที่เขาเพียรพยายามบรรลุนั้นเปรียบเสมือนกระจกใสบานใหญ่ที่ถูกขร้าวด้วยก้อนหินทุกวัน ๆ จนในที่สุดแตกสลาย มันแตกสลายเป็นเสี่ยง ๆ จนเกาเหรินหยุนไม่รู้สึกร้าวและเสียใจ มีแต่ความทุกข์ทรมานสุดที่จะพรรณนา

ในฤดูชิวเทียนปีนี้ เกาเหรินหยุนล้มป่วยอีก หมอบอกว่าคราวนี้เขาป่วยเป็นโรคหัวใจ”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 180)

คู่ตรงข้ามอีกกรณีหนึ่งเกิดขึ้นระหว่างเกาเหรินหยุนกับเพื่อนร่วมวิชาชีพครูบาอาจารย์ด้วยกัน นั่นคือเขารู้สึกหดหู่กับเพื่อนร่วมงานที่ต่างมุ่งทุ่มเทยกระดับตัวเองในฐานะวิชาชีพเป็นสรณะโดยขาดอุดมคติที่จะคิดมุ่งมั่นอุทิศตัวเพื่อนักศึกษาอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ อาจารย์จำนวนมากจึงมุ่งเอาดีทางด้านวิชาการค้นคว้าวิจัยมากกว่าจะเอาใจใส่ด้านการเรียนการสอนและการตรวจการบ้านให้นักศึกษา

ความมุ่งมั่นในวิชาชีพของอาจารย์เขาอย่างมีอุดมคติปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องการตรวจแก้การบ้านของนักศึกษา กล่าวคือเขาจะตรวจวิธีทำทุกข้อ ไม่ได้ตรวจเฉพาะคำตอบตอนสุดท้าย เนื่องจากมักมีนักศึกษาที่ขาดความรับผิดชอบลอกเอาแต่คำตอบที่มีเฉลยให้ในตอนท้ายของหนังสือเรียนทุกเล่ม ซึ่งมีบ่อยครั้งที่เขาพบว่าคำตอบกับวิธีทำไม่มี

ความสัมพันธ์อะไรกันเลย ด้วยเหตุนี้ เขาจึงรับไม่ได้กับคำพูดของเสี่ยวหม่าผู้ช่วยอาจารย์ที่เคยช่วยเขาตรวจการบ้านนักศึกษาอยู่ครั้งหนึ่งอย่างขอไปที เขายังกล่าวตอบโต้คำทักท้วงของเขาอีกว่า

“พวกเขายังไม่รู้จักรับผิดชอบตัวเอง เราจะต้องมารับผิดชอบแทนพวกเขาหรือ? เขาหลอกอาจารย์ได้ ทำไมอาจารย์จะเชื่อที่เขาหลอกไม่ได้ครับ?”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 51)

อย่างไรก็ตาม ในที่สุดเขาเองก็จำต้องตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องหันไปให้ความสำคัญกับการวิจัยและผลงานทางวิชาการมากขึ้น อันเท่ากับเป็นการปรับให้สิ่งอันเป็นคู่ตรงข้ามทางวิชาการมาบรรจบพบกันได้อย่างเหมาะสม ระหว่างอุดมคติในการทุ่มเทให้กับนักศึกษา กับอุดมคติในการมุ่งมั่นให้กับการค้นคว้าวิจัยทางวิชาการ ทั้งนี้เพราะในการพิจารณาตำแหน่งทางวิชาการจะไม่ได้ให้น้ำหนักกับการสอนแม้จะเต็มล้นเกินกำหนดหรือทำงานเพื่อสังคมมากมายนับไม่ถ้วน หรือแม้ว่าพวกนักศึกษาจะพากันสรรเสริญว่าสอนดี และคุณภาพการสอนสูงก็ตาม

ปกติอาจารย์เกาจะมีภารกิจต้องรับผิดชอบในงานอาชีพมากมาย นอกจากการสอน การตรวจการบ้านนักศึกษา และการค้นคว้าทางวิชาการแล้ว ยังมีอาทิ การเข้าร่วมศึกษาการเมืองของภาควิชาเพื่ออ่านประกาศหรือเอกสารทางวิชาการที่สำคัญทุก

สัปดาห์ การฝึกร้องเพลงเพื่อเตรียมตัวสำหรับแสดงตอนงานเทศกาลแรงงานและอื่น ๆ อีกอีก จิปาถะ ทั้งนี้ยังไม่เน้นการต้องแบ่งเวลาให้กับครอบครัวในการดำรงชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้เมื่อเขาว่างเว้นจากภารกิจเมื่อภรรยาและลูก ๆ ไม่อยู่บ้าน จึงเป็นโอกาสอันดีให้เขาสามารถทำงานวิชาการได้อย่างปลอดโปร่ง กระทั่งถึงกับคิดว่าการมีครอบครัวเป็นอุปสรรคอย่างใหญ่หลวงต่อความสำเร็จทางวิชาการ

“ไม่มีใครมากวนที่บ้านเลย บทความของเกาเหรินหยุนยิ่งเขียนก็ยิ่งคล่อง คิดประเด็นใหม่ ๆ ออกมาได้เรื่อย ๆ เขาไม่ยอมเสียเวลาเลยพอมีความคิดใหม่ ๆ ขึ้นมา เขาก็รีบจดใส่การ์ด เขาคิดว่าประเด็นใหม่ ๆ เหล่านี้เขาจะเอามาเขียนเป็นบทความได้อย่างน้อย 3 เรื่อง ระดับบทความของเขาเหนือกว่าเพื่อนร่วมงาน เมื่อคิดอย่างนี้เขารู้สึกว่าคนที่จะเป็นนักวิจัยที่แท้จริงจะต้องไม่แต่งงาน ความรู้สึกเป็นพ่อเป็นแม่บรรยากาครอบอันอ่อนโยน มักมีความไม่เป็นระเบียบและความเหนื่อยล้าตามมา ทำให้สมองของนักวิทยาศาสตร์กลายเป็นก้อนแข็งเลอะเทอะไม่ได้เรื่องได้ราว ถ้าเขา....เกาเหรินหยุนไม่แต่งงานเขาจะประสบความสำเร็จสักแค่ไหน? ทำไมบทความสำคัญ ๆ แผนงานใหม่ล่าสุดของเขาจึงต้องถูกฝังจนถึงทุกวันนี้?”

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 135-136)

การปรับตัวหันมาให้ความสนใจค้นคว้าวิจัยทางวิชาการเพิ่มมากขึ้นตามอย่าง

เพื่อนอาจารย์โดยทั่วไปของเกาเหรินหยุนและภรรยาที่สามารถวิเคราะห์ได้ว่ามีสาเหตุสำคัญเกิดจากแรงจูงใจทั้งในแง่ประโยชน์ทางวิชาการในตัวของเขาเองที่จะบังเกิดต่อองวิชาการและการพัฒนาประเทศ และเพื่อประโยชน์ส่วนตัวทางเศรษฐกิจและเกียรติยศศักดิ์ศรีตามมา กล่าวคือแรงจูงใจของเหมยเจียเหวินนอกจากเพื่อจะมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เชี่ยวชาญชั้นนำของโลกแล้ว ก็ยังหวังจะได้เป็นนักวิชาการรับเชิญไปต่างประเทศสักช่วงหนึ่งเพื่อยกระดับทางวิชาชีพของตนเอง และที่สำคัญไม่แพ้กันก็คือเพื่อจะได้มีรายได้พิเศษเป็นเงินตราต่างประเทศให้เพียงพอสำหรับส่งเกาหลีบุตรสาวไปศึกษาต่อต่างประเทศในอนาคต

กระนั้นก็ตาม เงื่อนไขความสำเร็จทางวิชาการก็ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะได้มาง่าย ๆ เพราะแม้บทความของเกาเหรินหยุนจะได้รับการตอบรับให้ตีพิมพ์ในวารสารทางวิทยาศาสตร์ระดับชาติในฐานะที่สร้างสรรค์ดี แต่ก็ต้องจ่ายเงิน 200-300 หยวนเป็นค่าพิมพ์ ยิ่งเป็นกรณีของเหมยเจียเหวินที่ได้โอกาสไปเสนอบทความในที่ประชุมระหว่างประเทศที่ปักกิ่งด้วยแล้ว ยิ่งประสบอุปสรรคหลายประการโดยเฉพาะในเรื่องทุนค่าใช้จ่ายสำหรับเดินทางเข้าร่วมประชุม ทว่าในที่สุดก็ประสบความสำเร็จเนื่องจากหวูดานคนรักเก่าของเกาเหรินหยุนได้ให้การสนับสนุนแบบลับ ๆ

ในรูปเงินยืมทางวิชาการ เพื่อช่วยสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายเนื่องจากภาควิชาไม่อนุมัติ

ภาพรวมของปัญญาชนจีนที่มีเกาเหรินหยุนเป็นตัวเอกของเรื่อง “เมฆเหินน้ำไหล” ในมิติเชิงวิชาการนี้ นับเป็นการสะท้อนให้เห็นชีวิตเบื้องหลังของแวดวงการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของจีนได้ชัดเจน ที่ยังไม่สามารถหาจุดลงตัวระหว่างการมุ่งมั่นด้านการเรียนการสอนเพื่อผลิตบัณฑิต กับการทุ่มเทให้กับการค้นคว้าวิจัยเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้เพื่อการพัฒนาประเทศในวงกว้าง และเพื่อประโยชน์ด้านการเรียนการสอนและการผลิตบัณฑิตไปพร้อมกัน ข้อสรุปอันควรถือเป็นทางออกในเรื่องนี้ก็คือ จำเป็นต้องปรับไปให้ความสำคัญกับผลงานด้านการเรียนการสอนว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการได้รับการเพิ่มพูนตำแหน่งทางวิชาการ นอกเหนือไปจากการมีผลงานทางวิชาการและงานวิจัยควบคู่กันนั่นเอง

ในบท “นำเรื่อง” ของ “เมฆเหินน้ำไหล” สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้ทรงกล่าวสรุปวิเคราะห์เรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า

“.....จุดเน้นของเรื่องอยู่ที่ สังคม ปัญญาชน ปัญญาชนรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่มีอุดมคติและระบบคุณค่าที่แตกต่างกัน คุณค่าเดิมเน้นความรู้และคุณธรรม อันเป็นคุณสมบัติของนักปราชญ์ คุณค่านี้กำลังถูกท้าทายจากวัฒนธรรมใหม่ที่มีความพึงพอใจทางวัตถุเป็นอุดมคติสูงสุด

แม้วรรณกรรมเรื่องนี้จะสะท้อนภาพสังคมปัญญาชนจีนปัจจุบัน แต่สาระที่สื่อก็มีความเป็นสากลที่อาจเป็นตัวแทนของสังคมหลายสังคมได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนดูเหมือนจะมีได้ให้คำตัดสินคุณค่าว่าสิ่งใดผิดหรือถูก ชื่อเรื่อง **เมฆเหินน้ำไหล** ช่วยแสดงให้เห็นสัจธรรมของชีวิตว่า ความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติของชีวิต เหมือนเมฆที่ลอยเหิน และน้ำที่ไหลริน ไม่มีสิ่งใดบังคับควบคุมได้ ชีวิตย่อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นนิจ

ความเข้าใจสัจธรรมนี้น่าจะทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข ไม่เบียดเบียนตนเองเพราะความยึดมั่นถือมั่นใด ๆ เมื่อเข้าใจและยอมรับสัจจะแห่งชีวิตย่อมเกิดปัญญาสร้างสรรค์ประโยชน์ได้ ไม่ท้อถอยสิ้นหวัง หรือเพ่งโทษสิ่งใด

การดำรงอยู่ด้วยปัญญาจึงควรแก่ความเป็น “ปัญญาชน” ที่สงบงาม ดุจเดียวกับเมฆเหินเคลื่อนไป และสายน้ำไหลริน” (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ 2539 ข : 7-8)

โดยภาพรวมแล้วถือได้ว่าทั้งเรื่อง “ผีเสื้อ” และ “เมฆเหินน้ำไหล” ได้สะท้อนภาพความขัดแย้งทางอุดมคติในลักษณะคู่ตรงข้ามระหว่างสถานภาพและเพศวัยของบุคคลได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในแง่อุดมคติของการเสียสละเพื่อสังคมส่วนรวมและประเทศชาติ กับค่านิยมของสังคมโลกยุคใหม่ที่มุ่งบริโภคเสพสุขทางวัตถุและความสำเร็จของปัจเจกบุคคล บทสรุปวิเคราะห์ของเรื่องทั้งสองจึง

น่าจะอยู่ที่ว่า มนุษย์เราพึงแสวงหาทางเลือกหรือทางออกในการดำรงชีพด้วยการรักษาอุดมคติที่โหยหา ควบคู่ไปกับการปรับตัวเพื่อสามารถเผชิญหน้ากับโลกที่เป็นจริงอย่างไม่ย่อ

นอกจากนั้นยังมีแง่คิดที่น่าสนใจอีกด้วยว่า เราจะเสริมสร้างชีวิตและสังคมที่พึงปรารถนาได้อย่างไร โดยให้มีลักษณะเกื้อกูลต่อการเปิดโอกาสให้คนต่างรุ่นต่างวัยสามารถร่วมประสานปรีชาญาณของกันและกัน มากกว่าการบรรลุจุดหมายเฉพาะตนเป็นสรณะแบบถือเขาถือเรา รวมทั้งประเด็นปัญหาที่ว่าภายใต้โครงสร้างสังคมแบบบริโภคนิยมตัวใครตัวมันที่กำลังทวีอิทธิพลมากขึ้นนี้ สังคมจะมีส่วนสร้างเสริมอุดมคติเพื่อส่วนรวมให้บังเกิดขึ้นในหลากหลายกลุ่มเพศวัยได้อย่างไร

บรรณานุกรม

- นฤมิตร สอดสุข. 2526 ก. “พรรคคอมมิวนิสต์จีนกับการต่อสู้สองแนวทาง : “ปฏิวัติตลอดกาล” หรือ สู้กันสมัย”. **เอเชียปริทัศน์**. 4 (ตุลาคม – ธันวาคม) : 1-31.
- _____. 2527 ข. “เต็งกับความไฝฝืนสู้กันสมัย.” **มติชน**. 6 ธันวาคม : 5.
- _____. 2532 ค. **ซ้างกับมังกร : การเมืองการต่างประเทศและเศรษฐกิจสาธารณรัฐประชาชนจีนกับผลกระทบต่อสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : บารุงสาส์น.
- _____. 2537 ง. “มองสังคมปฏิวัติจีนผ่าน “ผีเสื้อ”. ทรงแปลจากเรื่อง “ผีเสื้อ” ของหวางเหมิงโดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **ผู้จัดการรายวัน**. 26 ตุลาคม : 10.
- _____. 2540 จ. “ผีเสื้อ” และ “เมฆเหินน้ำไหล”: ว่าด้วยปัญหาช่องว่างในสังคมจีนร่วมสมัย”. ทรงแปลจากเรื่อง “ผีเสื้อ” ของหวางเหมิงและ “เมฆเหินน้ำไหล” ของฟ่งฟ่ง โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. **Hi-Class**. 13 (เมษายน) : 95-97.
- _____. 2542 ฉ. **อ่านหนังสือ เสพงานศิลป์ : ทางแห่งพลังทางปัญญา**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 2537 ก. **ผีเสื้อ**. ทรงแปลจากเรื่อง “ผีเสื้อ” ของหวางเหมิง. กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด.
- _____. 2539 ข. **เมฆเหินน้ำไหล**. ทรงแปลจากเรื่อง “เมฆเหินน้ำไหล” ของฟ่งฟ่ง. กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด.